

Зоран Вељановић¹

Историјски архив Суботица

ЈОВАН МАНОЈЛОВИЋ – НАРОДНИ ТРИБУН И ВОЂ СУБОТИЧКИХ СРБА У ВЕЛИКОМ РАТУ

Сажетак: Јован – Јоца Манојловић,² адвокат, политичар, народни посланик на Угарском сабору, посланик у Привременом представништву Краљевства СХС и у Уставотворној скупштини Краљевине СХС, народни трибун и вођ суботичких Срба у Великом рату био је изданак чувене породице Манојловића која је дала више знаменитих личности не само за родну Суботицу већ и за српски национ и државу уопште. Испред Радикалне странке као народни посланик учествовао је на Угарском сабору у Будимпешти (1906–1910), где се супротстављао институционалној мађаризацији Срба. Био је један од најближих сарадника Јаше Томића и Мите Клицина, те је одмах по избијању Првог светског рата био ухапшен и интерниран у кечкеметску тамницу. По изласку из заточеништва и интернације, у последњој години Великог рата, био је међу истакнутим учесницима у организовању српског и буњевачког живља у одбрани националног бића у тадашњој хаотичној Угарској: организовању више тајних састанака, оснивању Српско-буњевачког народног одбора, Српско-буњевачке народне гарде, организовању Великог народног збора у Суботици и Велике народне скупштине у Новом Саду. Као изабрани делегат био је учесник Велике народне скупштине у Новом Саду 25. новембра 1918, која је изгласала отцепљење Барање, Бачке и Баната од Угарске и њихово присаједињење Краљевини Србији, односно Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. године Краљевина Југославија). Након ослобођења и надаље је учествовао у јавном и политичком животу Суботице, али и у државним пословима. Обављао је низ одговорних дужности: био је изабран за народног посланика у Привременом представништву (1918), и у Уставотворној скупштини у Београду (1921). За банског већника Дунавске бановине у Новом Саду изабран је 1938. године. Поред тога, учествовао је у развојним банкарским и индустријским пословима, те је као истакнута личност учествовао на интернационалном трговачком конгресу народних посланика антантиних земаља у Бриселу 1919. године. Био је члан српског националног друштва Северна звезда, а није запостављао и општи друштвено ангажовање те је био часник или

¹Зоран Вељановић, историчар, виши архивиста, Историјски архив Суботица, Република Србија; zoranveljanovic19@gmail.com

²Јован – Јоца Манојловић (Суботица, 31. V 1872 – Суботица, 21. IX 1956).

председник у више културно-просветних и добротворних друштава. Као адвокат заступао је СПЦО у њеним црквено-правним пословима.

У току мађарске окупације Бачке више пута је био привођен, тучен и хапшен, а имовина му је пљачкана. После ослобођења бавио се адвокатуром и црквено-правним пословима на заштити црквене имовине од пљачке и национализације новог режима. Живећи у три државе и претуривши преко главе два светска рата, мађарску окупацију и војну управу у успостављању комунистичког поретка који се базирао на „диктатури пролетеријата“, окончао је свој дуг и буран живот у деветој деценији живота.

Кључне речи: Први светски рат, Јован – Јоца Манојловић, Велика народна скупштина у Новом Саду, присаједињење 1918, Војводина, Краљевина Србија

У смирај дана, сада далеке 1956, године у породичној палати, у соби која му је од нове власти „одређена за коришћење“, упокојио се Јован – Јоца Манојловић. Без присуства родбине или драгих пријатеља који су се давно пре њега упокојили. Суботичка и војвођанска јавност, нова власт и ново време које је градило ново друштво и новог човека није имало времена за велике људе из пређашњег доба. Напротив, сматрани су за препреке које треба прескочити или уклонити са трасе новог пута. Без опроштаја оних за које се толико жестоко борио и за које је посветио сав свој живот. Није било ни опроштајних говора, ни испраћајне музике, ни појања црквеног хора. Само септембарска киша, два свештеника и ђакон у пратњи. Време је потом учинило своје. Отуда о Јоци Манојловићу, земљопоседнику, адвокату, одборнику и политичару, културном и просветном делатнику, шира, па и научна јавност још увек не зна, колико тај врли и знаменити човек заслужује, с обзиром на то да је међу суботичким Србима представљао једну од маркантнијих личности свога времена, односно с краја 19. и током прве половине 20. века.

У својој широкој лепези деловања – адвокатској, политичкој, културолошкој, филантропској – имао је прилике да се сретне и да пријатељује са великим бројем људи. Круг његових пријатеља био је велики баш као и његова жеља за знањем и вечитим образовањем које је непрестано напредовало. Те је осим основног правничког, стекао и солидно музичко образовање, као и знање неколико страних језика. Они су му потом омогућавали да приступа различитим културама и просторствима које је као страствени аутомобилиста делом и обилазио. Осим тога, као и већина Манојловића, Јован је носио у себи осећај дубоког правдољубља и спремност да се бори и жртвује, те је деловао политички, јавно, гласно и снажно. Отуда, природом посла, али и политичким и јавним ангажовањем, сарађивао је и пријатељевао са најзначајнијим војвођанским јавним и политичким личностима свога времена: Јашом Томићем, Митом Клицином, Тихомиром Остојићем, Васом Стајићем, Јованом Цвијићем.... Велики је био његов утицај на савременике у

формирању политичког става и потребе да се за њега бори у свакодневном животу са крајњим циљем бољитка породице и нације у крајњем циљу јер је „од главе до пете био сав Србин“.

*

Стручна и научна литература, односно историографија, до сада се није довољно бавила животом и делом Јована – Јоце Манојловића, а енциклопедијски томови, било општи или посебни, такође су заборавили на њега. Тиме нажалост показујемо не само недовољну заинтересованост, већ и немарност према овој значајној личности српске политике, културе и јавног живота уопште.³ Свакако да је то у првом реду неприхватљиво због самог Манојловића, а затим и због историографије и културе сећања. Целовита биографија још није написана, па ни започета, дочим у савременој периодици или у другим публикацијама углавном наилазимо на ретке фотографије, нецеловите биографске податке који су каткад и недовољно прецизни, чак и погрешни. Ипак, споменућемо неке од њих: А. Влашкалин, *Др Јован Пачу и његов круг*, Београд, 1996, 45;⁴ З. Вељановић, *Српска читаоница у Суботици 1862–1959*, Нови Сад – Суботица, 1998, 76, 86, 131;⁵ Т. Сегединчев, *Браћа Владислав и Јован Манојловић*, *Ex Pannonia* 9–10, Суботица 2006, 17;⁶ З. Вељановић, *Јован – Јоца Манојловић*, Српски биографски речник (ур. Ч. Попов), том V, Нови Сад 2011, 840–841;⁷

Када се у слободном и краљевском граду Маријатерезиопољу,⁸ односно како су га варошки Срби називали Суботица, а Мађари Сабадка, родио Јован – Манојловић 31. маја 1872. године,⁹ као други син богатог и угледног трговца Самуела – Самка,¹⁰ и мајке Милеве рођ. Милосављевић,¹¹ у уснулој вароши на рубу огромног Аустријског царства живот је текао тромо баш као и Јасенички поток који је протичао кроз град, од баре до баре налазећи свој смирај у Палићком језеру код

³ *Народна енциклопедија Српско-хрватско-словеначка*, Библиографски завод д. д. Загреб, *Мала енциклопедија*, Просвета, Београд; *Новосадска енциклопедија*, Нови Сад.

⁴ А. Влашкалин, *Др Јован Пачу и његов круг*, Београд, 1996, 45, 590, 606, 697. На више места спомиње Манојловиће па и Јована – Јоцу кога „меша“ са Јованом Манојловићем, дедом по оцу Јована – Јоце. Јован – Јоца се спомиње у два писма у преписци др Пачуа са братом Митом, где, да би га разликовао од деде Пачуа назива га „Јоца Шамикин“. Аутор апострофира Ј. Ј. Манојловића као „истакнуту политичку личност Војводине“.

⁵ Текст указује на Ј. Ј. Манојловића као једног од значајних часника Српске читаонице у Суботици.

⁶ У раду је ауторка у општим цртама покушала да прикаже живот браће Манојловић али и неких других чланова породице, али без описа најбитнијег дела из њихових живота – политичког и јавног деловања.

⁷ До појаве овог рада, текст у СБР, иако тек енциклопедијска одредница, је свакако био најпрецизнији и најпотпунији биографски текст о Ј. Ј. Манојловићу.

⁸ По ослобађању од Османлија, насеље на благој узвишици звало се Војни шанац Суботица (*oppidium militare*), потом као трговиште Марија Терезија (Maria Terezia), а елибертацијом 1779. године Слободан и краљевски град Маријатерезиопољ (Маријатерезиополис). Од периода дуализма је Сабадка (Szabadka). По присаједињењу 1918, у Краљевини СХС је Суботица.

⁹ Историјски архив Суботица (Даље: ИАСу), Ф. 451, Матичне књиге рођених: Српска православна црквена општина при храму Св. Вазнесења Господњег, Суботица (Даље: СПЦО у Суботици), књ. 194; Матичне књиге умрлих, књ. 214;

¹⁰ Самуел – Самко Манојловић (Суботица, 1844. – Суботица 1914), трговац, земљопоседник, културни делатник. Више: З. Вељановић, *Српска штампа у Суботици од 1864. до 1918*, Змај Друштво српских књижевника, новинара и уметника 1904–2014 (ур. М. Булут, Д. Његован), Друштво новинара Војводине, Мало историјско друштво, Нови Сад, 2015, 145–160; З. Вељановић, *Заборављени Суботичани чије име је (о)стало само на надгробном камену: Марија Карановић и Самко Манојловић*, *Ex Pannonia* 20, Суботица, 2016, 6–12.

¹¹ Милосављевићи су били богата трговачка и земљопоседничка породица из Тисе Иђоша.

властелинског села Александрова. Житељи града проводили су једноличне дане узгајајући крупну стоку и радећи у пољу. Без сталног позоришта, без властитих новина и листова, али лети са прашњавим а с јесени са блатњавим улицама без јавне расвете доброано (п)одељени по националним заједницама у којима су налазили одушка о празницима или неким већим светковинама: Немци, Мађари, Буњевци, Срби, Јевреји,¹² и на рубу града Цигани.¹³ Мало су се разликовали по начину живота од житеља околних насеља, дочим, иако са мањим бројем становника немешка Сента и центријски Сомбор као центар Жупаније били су центри културе и политичких збивања, а самим тим и ривал којег треба достићи и престићи.

Преци породице Манојловић по предању потичу из Епира, из Ксеније (Сеније),¹⁴ одакле се са именом Калијан (на турском језику у значењу *лула*) најпре селе на Косово и Метохију, па у Црну Гору. Из старог краја понели су презиме Хациемануеловић које су временом променили у Манојловић. Потом се крајем XVII столећа у Великој сеоби Срба досељавају према северу као трговачка породица, најпре у Банат (Вршац), а затим у Бачку (Суботица),¹⁵ где су купили кућу на градском тргу, а потом су купили и изградили још неколико кућа.¹⁶ Добивши од градског сената дозволу за бављењем трговином, за кратко време су се сврстали у ред богатијих варошких трговаца. Са богатством су стекли углед и моћ које су потврдили ородивши се са такође значајним суботичким српским породицама: Димитријевићима, Радићима, Стојковићима, Пачуима, Арадским, Лудајићима са којима стају на прамац националне лађе у усковитланом мору неистоплеменика остављајући своје роду моралне и духовне примере, као и знатан низ основаних просветних, културних и добротворних друштава, те већи број задужбина.¹⁷

Током развојачења Војног шанца Суботице почетком XVIII столећа, у критичним тренуцима по српске житеље вароши, када је размимоилажење са дојучерашњом браћом и саборцима против Османлија, а сада „љутим” католицима, достигло врхунац, породица је одлучила

¹² Градска библиотека у Суботици, Збирка старе и ретке књиге, Рукописи, Ј. Шокчић, *Сто година штампе у Суботици 1848–1948* (Даље: Ј. Шокчић, *Сто година штампе*), 1. Шокчић пише: Суботица је у покретању првих листова личила на велику заосталу паланку.

¹³ У прошлости, Цигани = Роми.

¹⁴ ИАСу, Ф., Српска читаоница. Рукопис: П. Огњанов, *Грађанска заклада Душана Радића*, Суботица, 1947, 6. Аутор пише да је Јован Цвијић приликом боравка у Суботици код породице Манојловић 1918, тврдио да је порекло Манојловића српско, а не као што се причало да је грчко или цинцарско и да у Ксенији и Епиру, још дакле на почетку XX века има Срба. Суботички Манојловићи су се свим својим бићем осећали као Срби и као такви су дали велики допринос опстанку и напретку војвођанских Срба током пуна два столећа.

¹⁵ З. Вељановић, С. Пајовић, *Стари српски натписи у Суботици од XVIII до прве половине XIX века*, Луча 2–3, Суботица, 1996, 56–59.

¹⁶ Г. П. Вујновић, В. Алаџић, М. Грлица, *Градотворци*, Суботица, 2004, 66.

¹⁷ З. Вељановић, *Обнављање рада Задужбине Душана Радића*, Луча 1, Суботица, 1995, 11–13; З. Вељановић, *Српска друштва у Суботици током XIX и почетком XX столећа*, Архивска грађа као извор за историју (ур. Н. Б. Поповић), Архив Србије, Београд, 2000, 491–508; Архив СПЦО у Суботици, Фонд Јована – Јоце Манојловића (даље: Архив СПЦО у Суботици, Ф. Ј.Ј.М), без инв. броја. У фонду, који је издвојен и формирали приликом архивистичке обраде архивске грађе СПЦО у Суботици током 2015/16, сачуван је извештај број докумената који сведоче о значају породице Манојловић. Фонд је још увек у фази архивистичке обраде отуда су предмети без инв. броја или сигнатура.

да се не одсели са већином суботичких Срба у Нову Србију и Славеносрбију,¹⁸ већ да остане и подели судбину са преосталим малобројним Србима и избори се за своје име и веру.¹⁹ То су и дочекали 1918. године са уједињењем у југословенску заједницу, у чему су истакнуте личности из породице Манојловић били барјактари словенске слободе на северу Војводине.

У јавним пословима и у политици су за једно столеће успели да дођу до највишег положаја, односно подградоначелника и члана Економског већа у слободном и краљевском граду Маријатерезиопољу током постојања Војводства Србије и Тамишког Баната.²⁰ Такође, у новој југословенској заједници обављали су значајне јавне и политичке функције, од већника до великог жупана.²¹

*

Јован, Јоца Манојловић, како су га од миља називали сродници у породици и блиски пријатељи,²² у родном граду је завршио основно школовање, односно Српску народну вероисповедну школу која се налазила у порти храма Св. Вазнесења Господњег.²³ Потом је завршио потпуну велику гимназију на мађарском језику.²⁴ Још као гимназијалац почео је да објављује песме у *Невену*, *Стармалом*, *Јавору*, а потом у *Летопису Матице српске*. Књижевне а потом и политичке текстове објављивао је и у *Невену*, *Суботичким новинама* и *Бачванину*.²⁵

¹⁸ НКА, Hoff. Ungarn, rote Namer: 141 од маја 1777. Fol. 3; Г. Улмер, *Развојачење града и егзодус Срба, Pro memoria* 8, Суботица, 1990, 4–5.

¹⁹ НКА, Hoff. Ungarn, rote Namer: 141 од маја 1777. Fol. 2; У борби за превласт и примат у вароши, у којој су се као у Војном шанцу Сомбор, градски капетани наизменично смењивали, када је дошао на ред православца, односно Србин Арсен Вујић, католички Буњевци су направили тајни договор са Калочком надбискупијом да их подржи у настојању да не деле власт са Србима, што је из Беча потврђено. Отуда је купљена царска повеља фаворизовала католике док су православци били обесправљени и постали грађани другог реда. Поред осећаја изиграности, немири и свакодневна убиства која су се догађала по суботичким улицама додатно су поткрепила одлуку православца да напусте варош и потраже бољи живот у другој средини, што је и учинила већина њих. Део Срба који је остао покатолично се, а други део, међу којима су и Манојловићи, наставио је да се бори за своје породице не попуштајући у својој вери све до 1918, и уласка српске војске у Суботицу када су постали део Краљевине Србије. Види: З. Вељановић, *Неколико слика из историје суботичких Срба*, Луча 2–3, Суботица, 1996, 50–56; Г. Улмер, н. д.

²⁰ Јован Манојловић, деда Владислава и Јована – Јоце, је био подградоначелник.

²¹ Душан Манојловић, брат од стрица Јована – Јоце, је био градски велики капетан (1920–1921) и велики жупан (1927–1929).

²² У „родослову“ породице Манојловић уочава се да је најчешће име било Јован, односно Јоан у прво време. Да би се правила препознатљива разлика деца су од сродника добијала име од миља или надимке. Тако је и у случају Јована који је добио име од миља Јоца и које је носио цео свој живот. Под тим именом су га ословљавале само заиста блиске особе, док је за остале био и остао господин Јован.

²³ Д. Кириловић, *Српске основне школе у XVIII веку*, Сремски Карловци, 1929, 5; Водич кроз архивске фондове Историјског архива Суботица (приредили Т. Сегединчев, З. Вељановић), XVIII/2, Суботица, 2015. Фонд 439, Државна ОШ „Свети Сава“ VIII круга – Суботица (1710–1945), 277–278.

²⁴ Водич кроз архивске фондове Историјског архива Суботица (приредили Т. Сегединчев, З. Вељановић), XVIII/1, Суботица, 2012, 64–65. У почетку од основања 1852. године, суботичка гимназија имала је четири нижа разреда, да би од школске 1862/63. постала потпуна, „велика“, са свих осам разреда. Наставни језик је био мађарски.

²⁵ Архив СПЦО у Суботици, Ф. Ј.Ј.М, без инв. броја. Део објављених текстова, које је сам Јоца сакупио и хронолошки слагао, сачуван је у овом фонду: Већ са петнаест година објављивао је песме у листу за српску младеж *Голуб* (сарадник од 1886–1888). А потом и у *Стармалом* и *Јавору*. Поред литерарних објављивао је, с обзиром на то да је говорио неколико страних језика, преводе одабраних текстова. Један од њих је превод драмског текста од К. Трифковића на енглески језик *Школски надзорник*. У зрелим годинама објављивао је текстове и у *Летопису Матице српске*. У истом часопису водио је жестоку полемику са др М. Константиновићем, професором са Правног факултета у Суботици од намере измештања овог факултета из Суботице у Нови Сад. Био је сарадник *Subotičkih novina*, у периоду када их је

Право је студирао у Грацу, Будимпешти, Пожуну. Школовање је окончао у Клузу где је стекао диплому. Током школовања био је марљив и упоран иако „никада први, али никад ни последњи”. Адвокатски испит је положио у Будимпешти 1901. године, а после тога је, уз „малу“ помоћ оца Самка отворио адвокатску канцеларију у Суботици.²⁶ Поред адвокатуре бавио се банкарским и трговачким пословима. Увиђајући фаворизовање мађарских привредника и предузетника на штету словенског живља посебно Срба, а с обзиром на то да је имао смисла за финансије, одлучио је да у сагласју са својим знањем, капиталом и угледом покрене 1906, оснивање банке у Суботици чији је био директор. Као човек од адвокатског, финансијског и трговачког знања, угледа али и капитала учествовао је у покретању једног од највећих предузећа у Суботици, како по економској снази тако и по броју радника који су били упослени, метало-прерађивачког концерна, групације фабрика „Ферума“ Суботица у којем је имао оснивачке деонице (Север д. д., Ливница Ферум а. д, Адис а. д.) где је био акционар са оснивачким улогом.²⁷

*

Са школовања у родну варош ватрени јуноша Јоца је донео, поред дипломе у џепу свог капута, политичке идеје у глави и искристалисане националне идеје у срцу. Политичка клица којом се „заразио“ током студија била је основа Уједињене омладине српске и идеје Светозара Милетића: просветом, односно образовањем и културом до циља – националног бољитка Срба у Аустроугарској монархији која је после Конференције у Великој Кикинди 1884, прерасла у опортуну политику према Мађарима и добрано еволуирала под вођством Јаше Томића и Лазе Нанчића који су предводили социјалистичко-радикалну групу и најпосле створили Српску народну радикалну странку.²⁸

уређивао М. Карановић (1897), и када се распламсала борба за „Велико коло“ и буњевачку наставу у основним школама; писао је и за: *Neven*, забавно-роуџном месећнику за Вуњево и Ђоксе; *Жена*, часопис; *Бачванин*, органу Народне радикалне и Земљодилске странке. Као заљубљеник у књиге и власник узорне и импозантне кућне библиотеке, ангажован је на формирању Књижнице СПЦ општине (1910), а после Првог светског рата учествује у покретању рада Градске библиотеке (1924), а потоми Грађанске касине (1928). По окончању рада на тим пословима саставио је и штампао библиотечке каталоге; Т. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1919–1945)*, Novi Sad, 1979, 19, 443; М. Cindori, Е. Bažant, *Neven, zabavno-roužni mesečnik za Vunjevce i Šokse (1884–1914)*, *Bibliografija*, Beograd–Subotica, 2008, 192, 239; Ј. Шокчић, *Сто година штампе...*;

²⁶ Архив СПЦО у Суботици, Ф. Ј.Ј.М. Документи о национализацији без инв. бр. 1959. год. Канцеларија се налазила на углу Републиканске и В. Назора. И ова имовина, односно адвокатска канцеларија, била је одузета по ослобођењу града од мађарског окупатора и успостављања нове власти која није имала разумевања за „велике људе из славних прошлих времена“, поготово Србе.

²⁷ Банка је имала за основу главницу милион круна и првенствено је била на услузи српском становништву, а затим и другима. После Великог рата Штедионица се претворила у филијалу Српске банке д. д. у Загребу. Непосредно после Другог светског рата 1946, Војна управа града филијалу је ликвидирала. Види: С. Мачковић, *Индустрија и индустријалци Суботице (1918–1941)*, Суботица, 2004, 179, 404.

²⁸ Д. Микавица, *Политичка идеологија Светозара Милетића*, Нови Сад, 2006. У оквиру завода за сиромашне студенте Пештанског универзитета тзв. Текелијанума основана је 1861. године „Преодница“. ²⁸ Она је била, и поред кратког века, једна од главних расадника омладинских идеала, где су се развијале многе идеје које су допринеле развоју српске књижевне и националне мисли. На њеним крилима а на позив једног другог омладинског студентског друштва из Беча „Зора“, 15–18. августа 1866. године, основала се у Новом Саду Уједињена омладина српска у којој је Светозар Милетић био централна личност; Ј. Ракић, *Јаша Томић (1856–1922)*, Нови Сад, 1986, 233, 236.

Узвишеним идеалима националне слободе до које се долази свеобухватним образовањем и едукацијом становништва и која би истовремено била чврста брана институционалној асимилацији која је некако у то време на прелазу столећа, узела велики замах у угарском делу двојне монархије.²⁹ На удару су се нашле бројне народности (Срби, Словаци, Румуни...) које је угарска влада кроз образовне институције намеравала да „претопи“ у јединствени политички мађарски народ.³⁰ Перјаница тој визији је био министар просвете гроф Апоњи.³¹ Апоњијев закон о школству изазвао је жесток отпор у редовима немађарских народа којих је тада у Угарској било у укупном броју преко 50% становника. Широм Угарске организовани су зборови на којима се протествовало против овог закона. Срби, односно мајке ученика у северном Банату, Поморишју и Потисју сакупили су у знак протеста 10.000 потписа које је посланик на Угарском сабору др Јован – Јоца Манојловић однео у Будимпешту на скупштинску седницу и жестоко критиковао Апоњијеве намере.³² Да би још више узбунио народ на отпор свој говор је штампао и делио.³³ Ипак, Апоњијев закон није имао већег успеха, бар што се тиче Срба. Окупљени око своје цркве, подупрети добрим учитељским кадровима који су били национално стабилни, одолели су притисцима жестоке мађаризације а број српске деце у школама није се смањио, напротив, повећао се.³⁴

²⁹ Аустро-угарска нагодба је постигнута 1867, у којој су подељена интересна сфера Немаца и Мађара. Мађари су добили одрешене руке у Угарској и одмах почели са мађаризацијом. Отуда су већ следеће године донели Закон о народностима. Милетић, који је до тада залагао за уставност у целој Угарској и „арондирање жупанија према народностима“ којим ће се осигурати национални и културни живот немађара, из корена је променио став и повео одлучну борбу против Мађара.

³⁰ Рачунало се да политиком „чврсте руке“ у образовању процес утапања народности у јединствени политички мађарски народ може бити завршен за 40 година. Број народности у Мађарској је прелазео преко 50% становништва, односно број Мађара у тадашњој Угарској је био испод 50%.

³¹ Када је Диета прогласила мађарски језик државним, отпочела је унитаризација државе а са њоме и мађаризација немађарског становништва у Угарској. У вези са тим, дистриктски школски директори добили су упутства да се у све српске и румунске школе уведе обавезна настава мађарског језика. Да све буде још озбиљније, потрудила се одредба по којој након три године од објаве овог закона нико не може да обавља послове учитеља ако не влада мађарским језиком или како се то у упутству каже „језик отаџбине“. Потом од 1860, Мађарски савет је престао да именује школског инспектора, а школе је почела да надзире Школска комисија. Све ове радње мађарске администрације биле су увод у општу мађаризацију која је отпочела доношењем Закона о народностима 1868. године када је прокламована мађарска јединствена „политичка нација“. На основу тога Министарство просвете је израдило Закон о основним школама према коме је у школама народности повећан фонд обавезних часова учења мађарског језика. Отада су историја, земљопис, грађанска права и дужности уместо на матерњем предавана на мађарском језику. Уколико народне вероисповедне школе немају учитеља који испуњава новопостављене услове у такву школу могу се постављати Мађари. Државна мађаризација народности достигла је врхунац доласком на чело мађарског министарства просвете Алберта Апоњија. Доласком на положај министра, Апоњи је на основу сопственог предлога који је подржао Угарски сабор 1907. године енергично и ефикасно наметао мађаризацију по којој би и народносне школе добиле мађарско обележје. У крајњем циљу, рачунало се да ће за четрдесет година процес мађаризације бити окончан. Тиме би се од стварања јединствене „политичке нације“ дошло до стварања јединствене „мађарске етничке нације“ и потпуне асимилације народности. Према Апоњијевом закону свака школа, била она државна, комунална или вероисповедна, била је дужна да код ученика ствара свест о припадности мађарској домовини и мађарској нацији. Види: З. Вељановић, *Школство Срба у Северном Банату током XVIII и XX века*, Attendite 7, Кикинда, 2010, 163–169. (даље: З. Вељановић, *Школство Срба*).

³² Архив СПЦО у Суботици, Ф. Ј.Ј.М, без инв. броја, две књиге прикупљених потписа као прилог говора др Ј. Ј. Манојловића, 1907. У ствари то су у корицама увезани листови са потписима жена који су се прикупљали по српским градовима и селима широм Баната и Бачке. Укупно је носио 30.000 потписа.

³³ Архив СПЦО у Суботици, Ф. Ј.Ј.М, без инв. броја. Штампана брошура говора др Јована – Јоце Манојловића. Фотографија брошуре као и текст говора у целисти објављен је код: З. Вељановић, *Школство Срба...*, 163–169.

³⁴ *Рад Епархијске управе темишварске од 1909–1912. год.*, Велика Кикинда, 1912, 163. Пред Велики рат у званично објављеном попису Епархије темишварске број црквених општина био је 80, док је број српских душа био око стопедесет хиљада. Дакле, у протеклих 25 година није се смањивао, већ напротив, незнатно се повећао.

Његова политичка борба за „народу целъ“ није остала незапажена. У самој Суботици постао је један од страначких првака а потом и један од најближих сарадника Јаше Томића и Мите Клицина. Отуда не чуди што је, као такав, одмах по избијању Великог рата, већ 20. августа 1914. године, заједно са браћом Владиславом и Цветком, те Јованом Радићем био ухапшен и интерниран у кечкеметску тамницу. Тек на интервенцију Суботичанина, Иштвана Војнића, који је био у најужем руководству странке грофа Тисе пуштен је крајем следећег месеца.³⁵ Упркос томе, током тих бурних дана, као један од најугледнијих српских првака, заједно са својом браћом Владиславом, Душаном и Цветком, узео је учешћа, уз буњевачке прваке, у организовању словенског живља у одбрани националног бића у тадашњој хаотичној Угарској.

*

Пробој Солунског фронта изазвао је велику буру у Аустроугарској монархији. Војни бегунци и официри на одсуству, који су пролазили приликом пропутовања или пак долазили са разних бојишта у Суботицу преносили су разне вести често чак и противречне све док Радивој Миладиновић, официр на служби у Будимпешти није пренео прве аутентичне вести о слому царске војске и незадрживом напредовању српске војске по свим линијама фронта.³⁶ Уз то мађарски листови који су излазили у Суботици, иако су настојали да одрже „мађарски дух“ и писали о „аустроугарским победама“, почели су да објављују вести које су биле алармантне: гласине о абдикацији немачког цара због ратног неуспеха па и о оснивању самосталне Мађарске државе.³⁷ Потом је стигла вест о револуционарном расположењу у Мађарској, убиства грофа Тисе, па и оснивању самосталне Мађарске. Све то је допринело да се суботички српски и буњевачки прваци све чешће, тајно састају по кућама и разговарају о корацима који би требало да се предузму не би ли их догађаји претекли и затекли неспремне да одлучују о својој судбини. Једна од таквих кућа је била и дом Јована – Јоце Манојловића.³⁸

Током октобра и новембра 1918, одржано је више тајних састанака у кућама истакнутих Срба и Буњеваца. Први, са кога је остали писани трагови одржан је 2. октобра 1918. године где су учесници објавили „Резолуцију независних Срба и Хрвата Јужне Угарске“. Састанке су одржали и

³⁵ М. Протић, *Златни дани Суботице. Од ослобођења 13. нов. 1918. до потписивања мира 4 јуна 1920*, Суботица, 1930, 12. (Даље: М. Протић, *Златни дани*); М. Грлица, *Догађаји у Суботици октобра – децембра 1918. године*. Присаједињење Војводине Краљевини Србији 1918 (ур. М. Смиљанић), Музеј Војводине, Институт за историју Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1993, 233 (Даље: М. Грлица, *Догађаји у Суботици*).

³⁶ Ј. Šokčić, *Subotica pre i posle oslobođenja, Građa za istoriju Subotice*, Subotica, 1934, 87. Даље: Ј. Šokčić, *Subotica pre i posle*. Др Радивој Миладиновић, је као аустроугарски официр у то време био у Будимпешти. О догађајима на Солунском фронту је сазнао у телефонском разговору са колегом у Софији (Бугарска), а потом је радосне вести пренео својима у Суботици.

³⁷ Délvidék, Bácsmegyei Napló i Bácskai Hírlap. Овај последњи је донео вест о абдикацији немачког цара.

³⁸ Састајало се и у кућама Албе Малагурског, Јосе Малагурског, Кате Прчића, Винка Габрића, Петра Генцела, браће Миладиновић, и браће Манојловић, Владислава и Јована – Јоце, католичког свештеника Блашка Рајића. Види: М. Протић, *Златни дани*, 85.

24. и 25. октобра, на којима је Резолуцију допунио Тихомир Остојић. Потом се она преко Петра Коњовића пренела Народном вијећу у Загреб.³⁹ На једном другом састанку који се одржао 20. октобра, где се свако од учесника понаособ изјаснио о стању и судбини Мађарске и дефинисан став о томе да је циљ суботичких Срба и Буњеваца отцепљење Суботице од Мађарске према Вилсоновим начелима, предложено је да жупник Блашко Рајић отпутује у Загреб и заступа интересе Суботичана на сабору где се очекује изгласавање издвајања Хрватске од Аустроугарске. Остали учесници су требали да шире усвојене ставове народу, посебно омладини. Међутим, да ли због страха од полиције или мањка организационих способности, скуп није прерастао у организационо или извршно тело. Формирање организационе целине догодиће се тек са појавом и деловањем браће Манојловић, Јована – Јоце и поготово Владислава.⁴⁰ Иако су српски и буњевачки прваци били под надзором мађарске полиције, они су на све начине и по свакојаким поводима изналазили могућност да се и надаље састају. Тако је и било када су се на иницијативу Мите Клициног и Јаше Томића у кући Јована – Јоце Манојловића 27. октобра 1918, састали, поред домаћина из Суботице, војвођански прваци који су се договорили о потреби организовања Народних одбора у Банату, Бачкој, Барањи и Срему, односно Војводини. У Граду ни Мађари нису седели мирно, већ су 31. октобра 1918, одржали у биоскопу „Корзо“ народну скупштину на којој су основали Мађарско народно веће (МНВ) у Суботици а све са циљем преузимање политичке власти и успостављање реда и мира. У том циљу су покушали да приволе команданта града на заклетву и издали проглас који је штампан само на мађарском језику.⁴¹ Истовремено на рубовима града и по околним салашима све учесталије избијају нереди које полиција није успевала да обузда. Бивши војници и пијанци шенлучили су и пуцају по улицама насумице. Провале по дућанима и кућама ради пљачкања богатијих становника биле су све чешћа. Дешавала су се и убиства и напади на грађане по улицама. Отуда МНВ које је без престанка заседало донело је одлуку 1. новембра којом се оснива Мађарско војно веће, као и Грађанска и Радничка стража у циљу одржавања мира и реда у граду.⁴² Српски и буњевачки прваци су се сутрадан састали у канцеларији Војислава Станковића где су коментарисали догађаје па и вести о збивањима у Будимпешти и посебно у Загребу. А када се сутрадан вратио из Загреба жупник Рајић, његов дом је постао место окупљања. Међутим, његова мисија је била разочаравајућа јер је добио одговор „идите и радите шта знате“.⁴³ Такође, он

³⁹ Ф. Шишић, *Документа о постанку Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Загреб, 1920, 168; Д. Јанковић, Б. Кризман, *Грађа о стварању југословенске државе*, Београд, 1964, 325–326.

⁴⁰ Учесници, у великој бојазни од полиције од које су били под сталном присмотром, да би одагнали сумњу на организован састанак, појединачно су напуштали кућу Малагурског.

⁴¹ За председника МНВ изабран је др Ш. Мукић. Види: М. Протић, *Златни дани...*, 92–93; Ј. Šokčić, *Subotica pre i posle...*, 92–93; М. Grlica, G. Vaš, *Subotica u Jugoslaviji...*, Pro Memoria 7, Subotica, 1989, 3.

⁴² Исто.

⁴³ М. Грлица, *Догађаји у Суботици...*, 235. Колико је, и да ли је овај одговор допринео да се Суботичани одлуче за пут према Новом Саду и Београду није осветљено, тек, најкрупнији кораци су чињени у том правцу.

је потврдио гласине о општем расулу које је отпочело у Будимпешти се шири вртоглавом брзином по целој територији Мађарске. Увидевши да им ствари клизе кроз прсте Мађари оглашавају штампане прогласе у којима нуде народностима могућност да у оквиру Мађарске остваре своје народне тежње. У Суботици МНВ је отишло корак даље и почело свакодневно да дају понуде: да се у основним школама, како у граду тако и на салашима, у прва два разреда дозволи настава на матерњем језику, као и место школског надзорника. Поврх тога МНВ је донело одлуку да се приме у њено чланство угледни Срби и Буњевци: др Јован – Јоца Манојловић, Богдан Свирчевић, др Јосип Војнић Хајдук, Александар Рајић, и др Јосо Прчић. Истовремено МНВ је преузело Градски сенат који им је положио заклетву исто као и официрски кор гарнизона у Суботици. Међутим нико од српско-буњевачких првака није прихватио ниједну понуду нових мађарских власти па ни учешће у МНВ где би требали да пропагирају нову мађарску ствар.

Четвртог новембра из Сомбора, где је присуствовао оснивању Српско-буњевачког народног одбора,⁴⁴ у Суботицу се вратио др Владислав Манојловић, код којег су у његовој адвокатској канцеларији на Корзоу бр. 11,⁴⁵ окупили Срби и Буњевци прваци. Како је време летело договорили су се да сутрадан одрже конференцију са циљем да оснују Српско-буњевачки народни одбор. Такође, Јован – Јоца Манојловић је учествовао и на тајном састанку који се одржао и следећег дана, где су у кући његовог брата др Владислава петнаестак највиђенијих и најхрабријих Срба и Буњеваца Суботице,⁴⁶ после излагања др Владислава о сомборским догађајима и формирању Српско-буњевачког народног одбора у Сомбору, донели следеће одлуке: 1. Да се што пре оснује Буњевачко-српски народни одбор у Суботици, 2. за председника је изабран некадашњи војник од каријере, пензионисани пуковник Шиме Милодановић, 3. да се што пре оконча посао око формирања Српско-буњевачке народне гарде.

Договорено је да се сазове збор на коме би се основао Буњевачко-српски народни одбор (БСНО). Одлука је пала за недељу у 11. новембра где би се одржала прослава 40. година постојања Пучке касине, а сама прослава би била само формална. Истовремено, радње ка формирању Српско-

⁴⁴ Српски народни одбор у Новом Саду настао је из Средишњег одбора за Банат, Бачку и Барању, за прихватање и смештај деце из Босне и Херцеговине, који је деловао од 14. децембра 1917. године. Средишњи одбор је имао своје пододборе и у другим местима Војводине Српске. Временом он је претворен у политички орган под именом Српски народни одбор и почео да делује од новембра 1918. У његовом раду учествовале су све странке и групе, док су водећу улогу имали радикали као најбројнији и најутицајнији. Циљ одбора је био да сви Југословени у Угарској добију права на основу начела самоопредељења. Председник Одбора био је радикалски првак Јаша Томић.

⁴⁵ По присаједињењу, улица се звала по регенту и краљу Александру Карађорђевићу, данас поново Корзо.

⁴⁶ Јован – Јоца и Цветко Манојловић, жупник Блашко Рајић, Стипан Матијевић, Петар Огњанов, Јосо Прчић, Андрија Мазић, Лазар Орчић, прота Илија Кујунџић, Иван Војнић Тунић, Гавра Човић, Јован Петровић, Јосо Војнић Хајдук, Албе Малагурски, Радивој Миладиновић, Богдан Свирчевић, прота Марко Протић, Петар Бајић, Ђурица Огњанов, Војислав Станковић, Гоша Сегединчев, Јован Огњанов – Северов.

буњевачке народне гарде су биле у току, а послове око тога водио је Андрија Мазих.⁴⁷ Приликом ступања у гардисте била је обавезно полагање заклетве која је садржавала оданост БСНО.⁴⁸

Како је добијена дозвола за одржавање прославе Пучке касине, могло је да се легално приступи одржавању Великог југословенског збора, који је био сазван ради оснивања БСНО. Тачно у 10 сати, у Стакленој сали хотела „Хунгарија“ као и испред зграде, на улици, искупило се неколико хиљада грађана. Поздравну реч је изговорио Стипан Матијевић који је предложио Шиму Милодановића за председника збора. Милодановић је потом за бележника предложио Јосу Прћића а затим дао реч жупнику Блашку Рајићу. Он је говорио о рату и о положају словенског живља у наступајућем времену. Потом реч добија др Владислав Манојловић који се осврнуо на суседни Сомбор и Српско-буњевачки народни одбор у том граду и позвао збор да се изјасни у смислу Вилсонових начела. Затим је Јован Петровић прочитао резолуцију збора у којој се каже: „Буњевци и Срби града Суботице свесни свога словенског имена, крви и језика, а примајући и усвајајући начело цијелог културног свијета, по коме сваки народ има право сам одредити своју судбину, одлучују да би мјесни Буњевачко–српски народни одбор, који ће имати задатак да спреми све што ће бити потребно за одржавање Велике народне скупштине, која ће са Србима, Буњевцима и другим Југословенима Угарске имати преко својих заступника да решава о судбини наших народа у Угарској.“ Резолуција је аklamацијом, уз одушевљењем присутних усвојена. За председника БСНО је изабран Шиме Милодановић, дочим су за потпредседнике били изабрани Блашко Рајић и Владислав Манојловић а за секретаре Јован Петровић и Јосо Прћић. Као истакнути српски првак у БСНО је изабран и Јован – Јоца Манојловић. Одбор је првобитно имао 41 члана, а касније још један број одборника. Затим је изабран Извршни одбор у који је изабран 21 члан. На крају је прочитан поздравни телеграм Српском народном одбору у Новом Саду у коме се извештава о оснивању Буњевачко-српског народног одбора у Суботици.⁴⁹

*

Од тренутка када је било извесно да ће доћи до примирја са мађарском владом српска војска је запосела оне просторе у Банату, Бачкој и Барањи на линији разграничења успостављеним Војном конвенцијом. Тако су јединице српске војске,⁵⁰ на чијем челу је био потпуковник Анта

⁴⁷ Мазих је људство поделио по квартовима, нпр. у Гату је организатор био А. Мазих, у Александрову Н. Сувајцић, у „Српском крају“ М. Бешлин итд. За команданта гарде именован је пуковник Милан Виличић, а број гардиста је био 295 чланова, подељених у две чете, митраљеско одељење и испоставу у Александрову које је тада још увек било посебно насеље.

⁴⁸ Градски музеј Суботица, архива, инв. бр. 23. Текст заклетве: „Заклињем се Богу и своме Народу, свом душом и свим срцем на све моје и свети ми: 1. Да ћу се покоравати свим наредбама БСНО и својих старешина, 2. Да ћу уложити све своје силе за очување свачијег живота и имања без разлике и вере и народности и тога ради одржавати свуда најстрожи ред и мир и спречавати сваку крађу, пљачку и отимачину, 3. Заклињем се својим образом, поштењем, задајем своју словенску реч и тврду веру да нећу дирати туђе, ни другоме допустити да то чини, 4. Да ћу службу најтрезвеније вршити и клонити се опијања, 5. Да нећу никада, па ни у весељу ни један метак улудо испалити. Тако ми Бог помогао.“

⁴⁹ М. Grlica, G. Vaš, *Subotica u Jugoslaviji...*, Pro Memoria 7, Subotica, 1989, 4.

⁵⁰ Исто, мађарска и немачка војска се пред њима повукла на север у Кишкереш, Кишкунфелеђхаз, Кечкемет и Цеглед.

Живуловић и мајор Михаило Боди, стигле у Суботицу 13. новембра 1918. године, у 18,³⁵ где их је на железничкој станици дочекало мноштво народа као и представници БСНО на челу са Јованом – Јоцом Манојловићем и Шимом Милодановићем. Одмах по приспећу у град, српска војска, којој су се чланови Буњевачко-српске народне гарде придружили, почела је да запоседа виталне објекте. Током вечери организоване су патроле које су ради контролисања ситуације, шпартале улицама, али како је у граду владао ред официри српске војске су присуствовали свечаној вечери коју је БСНО приредио у њихову част у кафани „Златно јагње“. Главнина српске војске Осмог пешадијског пука на челу са командантом Михајлом С. Недићем и са новопостављеним командантом града пуковником Владиславом Крупежевићем стигла је у Суботицу, сутрадан 14. новембра. Некако у исто време је одржана Прва седница БСНО на којој је попуњен Одбор новим члановима, а за градоначелника предложен Јован – Јоца Манојловић. Међутим, он је одбио предлог сматрајући да у граду са већинским буњевачким живљем градоначелник треба да буде Буњевац. Већ 16. новембра, одржана је и друга седница БСНО на којој су одређени Стипан Матијевићи и Душан Манојловић да као делегати БСНО присуствују састанку Народног одбора у Новом Саду. Због низа радњи МНВ које су биле уперене директно против српске војске и њене управе у Суботици, те како је изостала очекивана сарадње и све учесталијих опструкција војних наредби, командант места је, по наређењу више команде Дунавске дивизије, развластио мађарску општинску управу. На њено место је постављена нова управа од Срба и Буњеваца. Потом је 19. новембра, разоружана Мађарска народна гарда и Радничка стража. Истог дана градска управа је прешла у руке БСНО на челу са др Стипаном Матијевићем, а којем је непосредно асистирао командант и помоћник команданта српске војске.⁵¹ Тако је 20. новембра, на трећој седници БСНО изабран Градски савет Суботице,⁵² и на тај начин БСНО је потпуно преузео гласку власт и цивилну управу над градом. Вест о томе је снажно одјекнула код словенског становништва и врло брзо се проширила градом. Код већине житеља Суботице осетило се олакшање и следећи дани пружали су додатно радост. Четврта седница БСНО, одржана 23. новембра, била је сазвана са циљем да се донесе одлука о избору чланова делегације која ће на Великој народној скупштини у Новом Саду представљати Суботицу. Према Правилнику избора делегата, требало је да на 1.000 словенских душа буде изабран један. Пошто је утврђено да у Суботици живи око 70.000 Буњеваца и око 5.000

⁵¹ У: Споменица ослобођења Војводине 1918, Нови Сад, 1929, 98–195; Д. Његован, *Присаједињење Срема, Баната, Бачке и Барање Србији 1918. Документи и прилози*, Музеј Војводине, Нови Сад, 2001, 116, 123; З. Вељановић, *Југославија потреба или заблуда. Стварање Краљевине СХС 1918*, Историјски архив Кикинда, Кикинда, 2006, 183, 200 (даље: З. Вељановић, *Југославија...*); Д. Његован, *Присаједињење Војводине Србији*, Музеј Војводине, Нови Сад, 2004, 218–282;

⁵² Градски савет су чинили: др Стипан Матијевић, градоначелник, др Стипан Војнић Тунић, подградоначелник, др Јосо Прђић, главни бележник, др Милорад Мијатов, главни одветник, Инг. Иван Ивковић Ивандекић, велики капетан, Мате Дулић, шеф пореског звања, Душан Манојловић, главни благајник, Петар Генцел, главни рачуновођа, др Мирко Ивковић Ивандекић, економски саветник, Александар (Шандор) Рајић, финансијски саветник, Богдан Димитријевић, шеф Уреда за прехрану, и накнадно изабрани Мијо Мандић, школски надзорник.

Срба тако се дошло до тога да ће 75 делегата представљати Суботицу. Такође, усвојена је одлука да међу делегатима буде заступљено четири-пет жена. Целом току седнице присуствовали су представници из новосадског Народног одбора Богољуб Оршић и Милан Кашанин. Они су скуп известили о предузетим активностима пред Велику народну скупштину.

Мада је Народно вијеће, чије одлуке нису биле обавезујуће, дан раније изгласало уједињење свих јужнословенских земаља бивше црно-жуте Монархије укључујући и Војводину Српску, о чему је писмом био обавештен Васа Стајић, Српски народни одбор у договору са осталим одборима у Војводини, а после спроведених избора по свим војвођанским општинама (одржаних током 18–24. новембра), 25. новембра 1918. године у Новом Саду у свечаној сали Гранд хотела отпочео заседање Велике народне скупштине Срба, Буњеваца и осталих Словена у Банату, Бачкој и Барањи. Учешће у раду Скупштине узело је 757 делегата из 211 градова и сеоских општина Баната, Бачке и Барање и који су сачињавали представнике свих политичких странака и група. Срба је било 578, Буњеваца 84, Словака 62, Русина 21, Немаца 6, Шокаца 3, Хрвата 2 и Мађара један. Као гости Скупштини су присуствовали представници Срема, чланови Српске народне одбране из Новог Сада, те изванредни број српских и француских официра који су се затекли у Граду. Велику народну скупштину Срба, Буњеваца и осталих Словена у Банату, Бачкој и Барањи отворио је њен најстарији одборник по годинама прота Јован Храниловић, да би на предлог Мите Клицина у председништво Скупштине били изабрани: др Бабијан Малагурски (Суботица), Божидар Поповић (Вршац), Павле Тадић (Н. Сад), др Људевит Митачек (Н. Сад), др Игњат Павлас (Н. Сад), Јован Храниловић, прота Стеван Михалцић (Брањина) и др Славко Милетић, син Светозара Милетића (Вршац). Секретаријат Скупштине чинили су Мита Ђорђевић (Н. Сад), Душан Тушановић (Н. Сад), др Јован Латинчић (Н. Сад), и др Душан Бошковић (Панчево). По конституисању Скупштине председавање је преузео др Игњат Павлас који је предао реч Јаши Томићу као подносиоцу главне одлуке прикључења Баната, Бачке и Барање Краљевини Србији, и друго постављење Великог народног савета и његовог извршног органа Народне управе. Затим се приступило гласању на коме су свих 757 посланика гласали за ове предлоге и Скупштина је изгласала прикључење Баната, Бачке и Барање Војводине Српске Краљевини Србији и прекид државно-правне везе са Угарском.⁵³ Да би саопштили одлуке, Велика народна скупштина је послала своје делегате Влади Краљевине Србије, Јашу Томића, и жупника Блашка Рајића, која их је прихватила. Истовремено је одредила др Јована – Јоцу Манојловића и Васу Стајића да стоје „на

⁵³ *Споменица ослобођења Војводине 1918*, Нови Сад, 1929, 98–195. Поред ових одлука изабран је и Велики народни савет (од 50 чланова), са функцијом да доноси потребне уредбе и наредбе и да поставља Народну управу као извршног органа Савата, као и да врши надзор над њом. Народну управу су чинили следећи одсеци на чијем челу су стајали народни повереници са замеником и потребним особљем: 1. Политички послови, 2. Унутрашњи послови, 3. Правосуђе, 4. Просвета, 5. Финансије, 6. Саобраћај, 7. Привреда, 8. Прехрана и снабдевање, 9. Социјалне реформе, 10. Народна здравље, и 11. Народна Одбрана.

услуги“ Народном вијећу у Загребу сматрајући да ће српска влада са Народним вијећем остварити сан Југословена и створити заједничку државу.⁵⁴ Тим чином била је заокружена вековна борба војвођанских Срба за ослобођење и уједињење са матицом Србијом, а црвено-плаво-бели барјак слободе развијорио се над Српском Војводином.⁵⁵

*

После само неколико дана, дакле 1. децембра 1918. године, у кући породице Кршманц на Теразијама у Београду, регент Александар Карађорђевић, у име краља Петра прогласио је нову државу: Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца.⁵⁶ У ту нову државну заједницу југословенских народа Банат, Бачка, и Барања су на основу одлуке Велике народне скупштине у Новом Саду ушле као саставни део Краљевине Србије.

Епилог

После ослобођења од црно-жуте тираније и присаједињења Војводине Србији др Јован – Јоца Манојловић је и надаље учествовао у јавном и политичком животу Суботице, али сада и у државним пословима. Обављао је низ одговорних дужности: Био је изабран за народног посланика у Привременом представништву (1918), и у Уставотворној скупштини у Београду (1921). Учествовао је на интернационалној трговачком конгресу народних посланика из свих Антантиних земаља у Бриселу 1919. Заједно са братом Владиславом био је домаћин др Јовану Цвијићу у својој кући 1919, када га је изаслала Париска мировна конференција ради решавања питања Бајског троугла. У Југословенској војсци је имао ранг судског капетана I класе. За банског већника Дунавске бановине изабран је 1938. године.

Као истакнуту јавну личност и овековеченог Србина који је активно учествовао у догађајима 1918, већ другог дана по мађарској окупацији Суботице, 13. априла 1941, окупаторска солдатеска „појачана“ и предвођена комшијама, суботичким Мађарима, упала је у његову кућу уз лом, преметачину и пљачку. Уз батинање спроведен је до Градске куће на испитивање, а после тога је био заточен у артиљеријској касарни на Палићком путу десет дана.⁵⁷ После Другог светског рата имовина му је више пута одузимана, а он доведен на ивицу преживљавања. Поново је отворио адвокатску канцеларију и правним путем је покушавао да дође до неправедно одузете имовине и

⁵⁴ Д. Попов, *Српска штампа у Војводини 1918–1941*, Матица српска, Нови Сад, 1983, 23.

⁵⁵ З. Вељановић, *Југославија...*, 179–186.

⁵⁶ М. Милошевић, *Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца. Први назив Југословенске државе*, Архив 1, Београд, 2000, 97–111.

⁵⁷ ИАСу, Ф. 69, 319.5, Пријава ратне штете др Јован Манојловић...”13. Априла 1941, ступила су два мађарска војника са светином у моју кућу Александрова 8, изазвали ме у двориште, обасули су ме грдњама *бећар, све говно итд*, тукли су ме песницама и кундацима, а светина је клицала што војници злостављају четника. Два пута сам се срушио на земљу под ударцима. Био сам сав крвав. Један војник ми је извукао златан швајцарски сат из цепа. После су ме војници одпратили у градску кућу, по путу су ме тукли и пљували на мене. У гр. кући су ме војници предали једном капетану који их је изгрдио *што сте довели, што га нисте убили?!...*“

аутомобила. У правним пословима у спору са Војном управом, а потом комунистичким властима, око одузете имовине, заступао је по истом питању, одузете имовине, грађанство и СПЦО у Суботици.⁵⁸

Уместо закључка

Да је којим случајем написана, као што није, књига о сто најзнаменитијих војвођанских Срба Јован – Јоца Манојловић свакако би био међу њима, баш као што би био уврштен и међу десет најзнаменитијих суботичких Срба, док би се на часовима завичајне историје његово име изговарало са посебним поштовањем. Овако, као што се пахуље снега топе када из небеског пространства досегну земаљску површину, тако и живот и рад овог народног трибуна и филантропа који је цео свој живот посветио општем добру, српском народу и присаједињењу Баната, Бачке и Барање Србији, пао у сивило свакодневице и заборав. По њему се ништа не памти, по њему се не зову школе и јавне установе, улице или тргови. Остали су само једва читљиви рукописи светлоплавог мастила на пожутелим страницама, који су неким чудом сачувани у црквеној архиви, на којима је Јоца Манојловић у позним годинама покушавао да отргне од заборава цртице о некада славним догађајима и људима са којима војевао за сан о слободној Српској Војводини уједињеној са Србијом.

Јован – Јоца Манојловић

⁵⁸ Није се женио и није иза себе оставио порода. Живео је у породичној кући у улици Краља Александра бр.8. Сахрањен је на православном гробљу у Дудовој шуми у породичној гробници. Гробница је временом пропала. СПЦО ју је обновила почетком 2000.

Zoran Veljanović

JOVAN – JOCA MANOJLOVIĆ SPOKESMAN AND LEADER OF SERBS IN SUBOTICA IN THE GREAT WAR

SUMMARY

Jovan Joca Manojlović (born 31 May 1872, in Subotica, – died 21 September 1956, in Subotica) lawyer, politician, Member of Parliament and spokesman, and leader of Serbs in Subotica in the Great War. He was the offspring of a famous family Manojlović which in history gave quite a few famous personalities, not only for Subotica, but for Serbian nation and country in general as well. Representing the Radical Party as a Member of Parliament, he took part in the Hungarian Parliament in Budapest (1906–1910) where he opposed the institutional Hungarianization of Serbs. He was one of the closest associates of Jaša Tomić and Mita Klicina, and as such, immediately after the outbreak of the First World War, he was arrested and interned in Kecskemét Prison. After his release from imprisonment and internment, during the last year of the Great War, he joined other prominent participants in the organization of Serbian and Bunjevac population, in the defence of their national identity in already politically distorted Hungary: organizing clandestine meetings, the establishment of the Serbian-Bunjevac National Committee, the Serbian-Bunjevac National Guard, organizing the Grand National Assembly of Subotica, and finally, the Grand National Assembly in Novi Sad.

As an elected delegate, he participated in the Grand National Assembly in Novi Sad (25th November 1918) which declared secession of Baranja, Bačka and Banat from Hungary and its unification with the Kingdom of Serbia, i.e. the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians (since 1929 Kingdom of Yugoslavia). After liberation, he continues to be involved in public and political life of Subotica, but now in the state affairs. He has held a series of important posts: he was elected a deputy in the Provisional Representation (1918) and the Constitutional Assembly in Belgrade (1921). For the councillor of Danube Banovina in Novi Sad, he was elected in 1938. In addition, he participated in the development of banking and industrial affairs, and he also took part in the International Trade Congress of Entente Countries Deputies in Brussels in 1919, also as a prominent figure. He was a member of the Serbian National Society North Star, and was also engaged with other general social activities, and has been an officer (or chairman) of several different cultural and educational philanthropic societies. As a lawyer he was representing the local branch of the Serbian Orthodox Church in her legal affairs.

During the Hungarian occupation of Bačka, he has repeatedly been brought to Police Station, beaten and arrested, and his property was looted several times. After liberation, he worked in the private

legal office, relevant to ecclesial-legal matters to protect church property from looting and the nationalization of the new regime. Living in three different states, and tumbling over his head two world wars, the Hungarian occupation with military regime, and then the establishment of new communist regime which was based on the 'dictatorship of the proletariat', he ended his longevity and turbulent life, in the ninth decade of his life.